

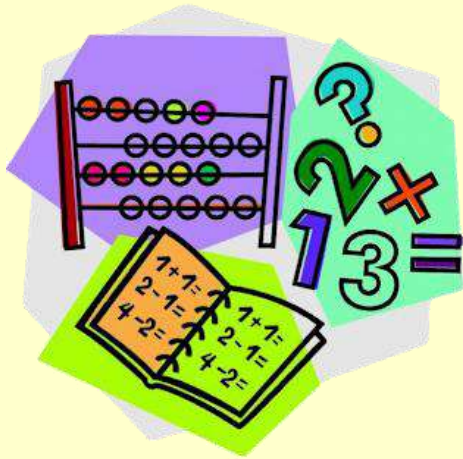
«НАДИХАЛА ЇХ РІДНА ЗЕМЛЯ...»

(Видавні математики, хіміки, економісти, уродженці Полтавщини)

*Наука захоплює нас тільки тоді,
коли, зацікавившись життям великих дослідників,
ми починаємо стежити за історією її відкриттів.*
Д. Максвелл

Полтавщина дала Україні і світові багатьох визначних талантів, які прославились у різних сферах людської діяльності. Неабиякий внесок у розвиток науки, зокрема, математики, хімії та економіки внесли вчені, чий шлях до слави починався з полтавської землі. На виставці представлений матеріал лише про декого з тих, хто в різні часи працював в ім'я науки. Не завжди їхній шлях був безхмарним. Було нерозуміння, були переслідування, арешти за відстоювання інтересів України. Дехто за сумісництвом були державотворцями. Вони перемагали в житті, перемогли в науці, здобули світову славу не тільки свого імені, а і для України.

Література відібрана з фондів Полтавської обласної бібліотеки для юнацтва ім. О. Гончара.

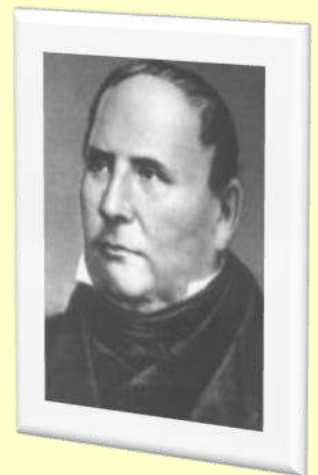
цариця наук - математика

*Математика – це мова,
на якій написана книга природи.*

Галілео Галілей

ОСТРОГРАДСЬКИЙ Михайло Васильович

(12(24).09.1801, с. Пашенівка Кобеляцького пов. Полтавської губ. – 1862 с. Пашенівка) – математик, механік, педагог. Академік. За талантом, працездатністю і за ступенем освіченості вчений стояв не лише на рівні європейських знаменитостей, а за науковою результативністю перевищував багатьох з них. Його праці присвячені аналітичній і небесній механіці, математичній фізиці, математичному аналізу та іншим напрямкам науки. Вивчав балістику, досліджував поширення тепла у твердих тілах і рідинах. Ці праці актуальні і в наш час. У 29 років став академіком Петербурзької АН, членом Американської (1834 р.), Туринської (1841 р.), Римської (1853 р.), Паризької (1856 р.) академій наук. Був почесним професором Московського і Київського університетів, почесним доктором Олександрівського (Вільнюс) і Гельсинського університетів.

Шаров І. Остроградський Михайло Васильович. Математик світового рівня / І. Шаров // Вчені України: 100 видатних імен / І. Шаров. – К., 2006. – С. 274-277.

Вченим зі світовим ім'ям він став завдяки численним і різноманітним працям з різних галузей математичних наук. Особливо відзначається його мемуари у галузі чистої математики, в якому виводиться загальна формула варіації кратного інтеграла (1834 р.), а також мемуари про інтегрування раціональних функцій. Одна з формул, які він вивів, носить ім'я

Гріна-Остроградського (1828 р.). М. Остроградський створив школу прикладної механіки, його послідовниками стали багато відомих вчених.

Історія Полтавського краю. Серія 3. М. В. Остроградський – перший український математик світового масштабу : методичний посібник. – Полтава : Техсервіс, 2002. – 68 с.

Посібник містить біографію вченого, його навчання у Франції і дружні зв'язки з видатними французькими математиками, створення разом з Буняківським математичної школи в Петербурзі, історію написання теореми Остроградського-Гаусса, зустріч з Т. Г. Шевченком, перебування з тяжкохворим поетом в останні дні його життя, участь у його похороні та ін.

Волосков В. Математик світового масштабу / В. Волосков // Подорож Полтавщиною з монетою в руці / В. Волосков. – Полтава, 2006. – С. 136-146.

Майбутній вчений був представником козацько-старшинського роду Остроградських, добре відомого у свій час на Полтавщині своїми військовими досягненнями. Уже в університетські роки були помітні його математичні здібності. «Ти твориш! Знань з математики в тебе обмаль, але на кожне питання, над яким я б'юся, ти відповідаєш відразу. Я приходжу до істини працею, а ти – твориш!» – говорив своєму учневі професор А. Ф. Павловський. Протягом всього свого життя, де б не працював Михайло Васильович, він у силу різних причин часто повертався в маєток своїх батьків. На Полтавщині він був частим гостем. На Полтавщині, у родинному склепі і був похований. Земляки шанують і увічнюють пам'ять видатного вченого.

Семеновська Л. Полікультурна особистість М. В. Остроградського / Л. Семеновська // Слов'янський збірник. Вип. 4. – Полтава, 2005. – С. 227-237.

Вчений все своє життя пишався своїми предками. В часи, коли відбувався процес русифікації, в родині говорили українською, дотримувались давніх традицій. Автор статті наводить ряд цікавих фактів із життя і діяльності нашого земляка, зокрема, такі: серед викладачів полтавського будинку «для виховання бідних дворян», де перебував Михайло, був

письменник І. П. Котляревський. Через товариське спілкування з ректором Харківського університету, який був у протистоянні з попечителем навчального закладу, студент Остроградський зазнав утисків, переживав іспити на здобуття вищої освіти, але отримати документ не вдалось. Обурений таким свавіллям та приниженням, він вирушив на навчання до Парижа. Це був ще один урок моралі.

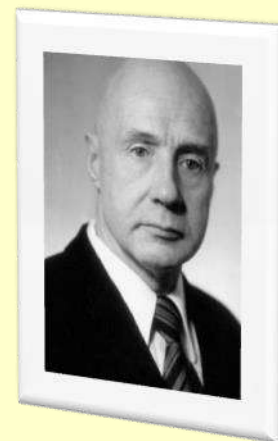

Сценарії позакласних заходів з математики : до 200-річчя з дня народження М. В. Остроградського – Полтава : Техсервіс, 2001. – 60 с.

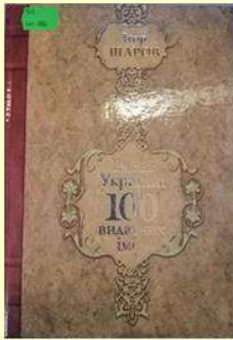
Збірник містить сценарії позакласних заходів, присвячених вшануванню ювіляра, біографію та розповідь про його наукову спадщину в галузі геометрії, алгебри, тригонометрії, теорії ймовірностей, механіки, математичного аналізу.

МИТРОПОЛЬСЬКИЙ Юрій Олексійович

(3.01.1917, с. Чернишівка Шишацького р-ну, Полтавської обл. – 14.06.2008, м. Київ) – видатний математик, доктор технічних наук (1951 р.), член-кореспондент АН УРСР (1958 р.), академік АН України (1961 р.), академік-секретар відділу математики, механіки і кібернетики АН України. Іноземний академік однієї з найстаріших академій Європи – Болонської академії наук. Заслужений діяч науки України (1967 р.). Герой Соціалістичної Праці (1977 р.). Герой України (2007 р.).

Роботи у сфері нелінійної механіки, що стосувалися основ математичної фізики, знайшли застосування в багатьох розділах сучасної фізики, механіки, техніки. Розроблені ним методи з теорії нелінійних диференціальних рівнянь та теорії нелінійних коливань дали можливість вирішити багато практичних проблем. На багатьох математичних конгресах Європи і Азії він виступав з доповідями. Ю. О. Митропольський – автор 750 наукових праць, значна частина з них перекладена іноземною мовою. Юрій Митропольський та його син Олексій Митропольський, теж академік, визнані почесними громадянами селища Шишаки.

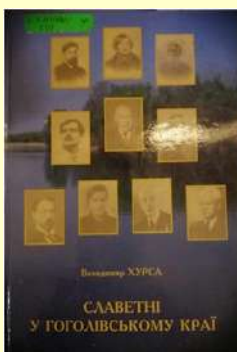
Шаров І. Митропольський Юрій Олексійович. Нові напрямки математичної науки / І. Шаров // Вчені України: 100 видатних імен / І. Шаров. – К., 2006. – С. 250-252.

Науковій діяльності вчений присвятив більше 50 років. Одержав фундаментальні наукові результати в галузі асимптотичних методів нелінійної механіки, якісних методів теорії диференціальних рівнянь і досліджень коливальних процесів у нелінійних системах. У статті наведені основні напрями наукових результатів Ю. Митропольського. Учений підготував 100 кандидатів і 25 докторів фізико-математичних наук, зокрема і для зарубіжних країн.

Магда В. З центру на «Фурманівку»... / В. Магда // Шишаки – перлина на Пелі : історико-краєзнавчий нарис-путівник / В. Магда. – Шишаки, 2006. – С. 81-85.

Умовно подорожуючи Шишаками, автор підводить читача до місця, де колись стояв будинок лікаря О. С. Митропольського, в якому жила родина майбутнього вченого. Після коротких відомостей про батьків, дізнаємось про життєвий шлях Юрія Олексійовича, його шлях до наукових висот. Свою наукову роботу академік поєднував із науково-організаційною, педагогічною і громадською діяльністю.

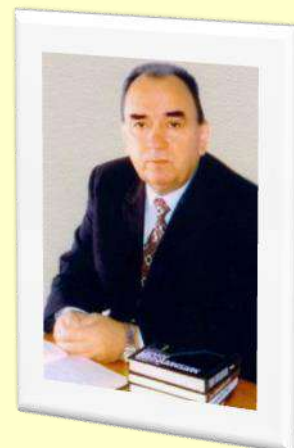

Хурса В. Дві зустрічі з академіком Ю. Митропольським / В. Хурса // Славетні у Гоголівському краї : історико-краєзнавчі нариси, публіцистика / В. Хурса. – Полтава, 2011. – С. 79-81.

Боячись за долю дітей через своє дворянське походження, батьки майбутнього вченого рано виїхали з рідного краю. В родині не говорили про це і довгий час на батьківщині мало знали свого земляка. Але з часом він відвідував Шишаччину. Автор книги листувався і спілкувався з відомим нині математиком, який під час війни, будучи командиром батареї, щоб виграти час і зберегти снаряди, подавав команду стрільби на поразку без пристрілки. Такою математичною здатністю, знаннями тригонометрії володів молодий комбат.

ШКІЛЬ Микола Іванович

(13.12.1932, с. Бурбино Семенівського р-ну Полтавської обл. – 14.11.2015, м. Київ) – відомий вчений-математик, педагог, професор. Кандидат фізико-математичних наук (1959 р.). Доктор фізико-математичних наук (1969 р.). Ректор Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова (1973-2003 рр.). Член-кореспондент АПН СРСР (1992 р.), Дійсний член АПН СРСР (1990 р.). Академік АПН України (1992 р.). Академік Академії наук вищої школи України (1997 р.). Заслужений діяч науки і техніки України. Лауреат Державної премії України, премії ім. М. Крилова. Напрямки наукової діяльності вченого: асимптотичні методи в теорії диференціальних рівнянь, складні випадки внутрішніх і зовнішніх резонансів та ін. Він автор 350 наукових праць (з них – 10 монографій) та 22 підручників та посібників.

Шкіль Микола Іванович // Хто є хто на Полтавщині : довідково-біографічне видання. – К., 2003. – Кн. 1. – С. 79.

Подані короткі біографічні відомості про вченого, названий головний напрямок його наукової діяльності та коротко про родину.

Сарапин В. «Скільки житиму, завжди відрізнятиму головне від другорядного» – про пріоритети ректора Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова Миколи Івановича Шкіля / В. Сарапин // Рідний край. – 2002. – № 1 (6). – С. 18-24.

У публікації відображений життєвий шлях вченого : жорстокі 30-ті роки, війна, післявоєнна праця в колгоспі, раннє сирітство, наполегливість і здібність до знань у студентські роки. Синтезувавши досягнення великих математиків, молодий учений торував свій науковий шлях. Маючи великі організаторські і адміністративні здібності, він у 40

років став ректором КДПІ, багато зробив для його оновлення, домогся, щоб заклад носив ім'я М. Драгоманова.

Інтернет-ресурси

Геніальний український математик Михайло Остроградський і його неоціненний вклад в розвиток світової науки [Електронний ресурс] // Словопис : [сайт]. – Електрон. текст. і граф. дані. – [Б. м.]. – Режим доступу: <https://bit.ly/2zN6xKh> (дата звернення: 30.05.2020). – Назва з екрану.

Митропольський Юрій Олексійович [Електронний ресурс] // Інститут історії України : [сайт]. – Електрон. текст. і граф. дані. – [Б. м.], 2016. – Режим доступу: <https://bit.ly/2XNIWBr> (дата звернення: 30.05.2020). – Назва з екрану.

Шкіль Микола Іванович [Електронний ресурс] // Вікіпедія : [сайт]. – Електрон. текст. і граф. дані. – [Б. м.]. – Режим доступу: <https://bit.ly/2zNYH30> (дата звернення: 30.05.2020). – Назва з екрану.

ХІМІЯ - ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА НАУКА

Хіміки – це ті,
хто насправді розуміють світ.
Лайнус Полінг

Волков В. Выдающиеся химики мира : биографический справочник / В. Волков, Е. Вонский, Г. Кузнецова. – М. : Высшая школа, 1971. – 656 с.

Серед когорти видатних хіміків світу знаходимо прізвища видатних полтавців:

Бережний Анатолій Семенович – С. 43-44.

Китайгородський Ісак Ілліч – С. 205-206.

Чичибабін Олексій Євгенович – С. 491-492.

Джурка Г. Видатні хіміки Полтавщини : навчальний посібник / Г. Ф. Джурка, Н. І. Шиян, І. С. Фурсов. – Полтава : ПП Шевченко І. Р., 2011. – 100 с.

Посібник подає відомості про 29-х учених-хіміків, які починали свій життєвий шлях з історичної Полтавщини і Полтавської області. По-різному складались їхні життєві і наукові долі, бо хімія – це експериментальна наука і потребує часу для підтвердження результатів досліджень. І все ж багатьом з них судилось внести вагомий вклад у розвиток науки і стати відомими своїми здобутками далеко за межами України. Про декого з них подані додаткові видання:

Бережний А. С. – С. 29-23.

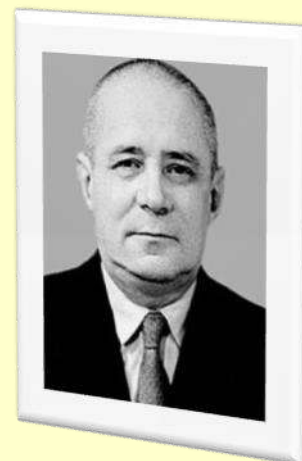
Каришин А. П. – С. 24-25.

Китайгородський І. І. – С. 78-95.

Чичибабіна О. Є. – С. 10-16.

БЕРЕЖНИЙ Анатолій Семенович

(19.09.1910, с. Остап'є Хорольського пов. Полтавської губ. (нині Великобагачанський р-н Полтавської обл.) – 15.12.1996, м. Харків) – видатний хімік-органік, вчений світового рівня в галузі фізико-хімії силікатів і технології вогнетривів. Автор понад 70 наукових праць. Результати його робіт застосовуються в промисловості. Практичні досягнення А. Берегового охоплюють практичні створення нових типів вогнетривів, зокрема, для ядерної і космічної промисловості. Досвідчений організатор, він створив

декілька нових лабораторій. Академік АН України (1979 р.). Лауреат багатьох урядових і фахових нагород. Його ім'я присвоєно Харківському державному науково-дослідному інституту вогнетривів.

Джурка Г. Ф., Гилюн Л. В. Бережной Анатолий Семенович: до 100-річчя від дня народження / Г. Ф. Джурка, Л. В. Гилюн. – Полтава : [б. м.], 2010. – 56 с.

Автори посібника висвітлили біографію вченого і зробили короткий аналіз його наукової діяльності. Подали відомості про сім'ю вченого, батьків. Окрема розповідь про історію і досягнення Українського науково-дослідного інституту вогнетривів ім. А. С. Бережного. Доповнюють матеріал посібника фото сімейні і робочих моментів.

КИТАЙГОРОДСЬКИЙ Ісак Ілліч

(27.04.1888, м. Кременчук – 26.06.1965, м. Москва) – учений –енциклопедист, спеціаліст з теорії будови скла та виробництва виробів з нього. Професор Московського хіміко-технологічного інституту ім. Д. І. Менделєєва (1933-1965). Лауреат Ленінської і Сталінських премій. Заслужений діяч науки і техніки Російської РФСР (1959).

Джурка Г. Ф. І. І. Китайгородський : до 120-річчя від дня народження / Г. Ф. Джурка, С. В. Пустовіт. – Полтава : ПП Торяник В. В., 2008. – 58 с.

Народився в багатодітній сім'ї бідного службовця. В навчанні був здібний і працьовитий, виявляв інтерес до технічної хімії. Працював на заводі аптекарсько-парфюмерного посуду, потім в галузі скляної і керамічної промисловості. Часто бував у відрядженнях у європейських країнах з метою ознайомлення з новітніми технологіями скляного виробництва. Потім була наукова, інженерна і організаторська діяльність. Було опубліковано десятки досліджень. Робота в інституті скла, Московському хіміко-технологічному

інституті, визнання його діяльності в країні і висока оцінка зарубіжних вчених. Полтавець знаний у світі не тільки як науковець, він знався в поезії, музиці та живопису.

ЧИЧИБАБІН Олексій Євгенович

(17.03.1871, с. Куземино Зіньківського пов. Полтавської губ. – 15.08.1945, м. Париж Франція) – видатний хімік-органік, автор оригінальних праць з органічного синтезу, хімії гетероциклічних сполук та алкалоїдів. Одна з відкритих ним реакцій носить назву «Реакція Чичибабіна». Лауреат Ленінської премії (1926 р.) Академік АН СРСР (1928 р.). Дійсний член АН СРСР (1990 р., посмертно)

Джурка Г. Ф. Малюков Д. Ю. Чичибабін Олексій Євгенійович: до 140-річчя від дня народження / Г. Ф. Джурка, Д. Ю. Малюков. – Полтава : ПП Шевченко Р. В., 2010. – 60 с.

В книзі подані деякі біографічні відомості земляка хіміка: навчання в гімназії, університеті, перші наукові роботи, посада лаборанта в комерційному училищі, завідуючого лабораторією, наукова діяльність асистента в хімічній лабораторії Московського сільськогосподарського інституту. Займав посаду декана хімічного факультету Московського технічного училища, викладав у Московському університеті, захист дисертації. В окремих розділах подані розробки хімічних досліджень О. Чичибабіна та його суспільна та педагогічна діяльність. Незважаючи на наукові здобутки, визнання в країні і за кордоном, він на протязі всього життя зазнавав звинувачення, підозри, переслідування. Це вплинуло на те, що в 1930 році виїхав до Парижа і там залишився назавжди.

КАРИШИН Андрій Потапович

(15.08.1912, с. Шишаки Полтавської губ. – 25.09.1987, м. Полтава) – вчений, хімік-органік, канд. хімічних наук, доцент, декан природничого факультету ПДПУ ім. В. Короленка (1947-1987 рр.). Автор понад 80 наукових робіт. Займався синтезуванням барвників і фізіологічно активних речовин.

Слово про вчителя (до 100-річчя від дня народження А. П. Карішина). – Полтава : АСМІ, 2012. – 268 с.

У 27 років молодий науковець виконував обов'язки завідуючого кафедри і мав п'ять наукових праць у галузі хімії аценафтена. Після війни багато зробив для відновлення матеріальної бази факультету. У науці був справжнім подвижником. Його дослідженнями у галузі синтезу антантронових барвників цікавились американські науковці. Володіючи могутнім педагогічним талантом, він виховав цілу плеяду науковців і спеціалістів своєї справи. Його послідовники з нагоди 100-річчя від дня народження вченого, педагога, організатора, патріота, висловили слова вдячності цій неординарній людині, які поміщені у названій книзі.

Єрьоміна О. Дідусь (Андрій Потапович Карішин) / О. Єрьоміна // Слов'янський збірник : збірник наукових і науково-публіцистичних праць. – Полтава, 2011. – Вип. 10. – С. 275-280.

Онука вченого про відданість дідуся роботі. Сім'ї він не належав, але встигав виховувати – одним поглядом, одним словом, зауваження робив коректно. В квартирі зберігається заповідна зона – "кімната дідуся".

Степаненко М. Він народився справжнім ученим і педагогом / М. Степаненко // Думки вголос і про себе / М. Степаненко. – Полтава, 2013. – С. 80.

Ректор ПДПУ ім. В. Короленка дав високу оцінку А. П. Карішину як науковцю, як адміністратору і як

педагогу, який «збагачував розум молодих людей, відкривав невичерпну скарбницю знань та невмирущих моральних цінностей, ... виховав кілька поколінь науковців, учителів».

Магда В. [Вулиця Каришина] / В. Магда // Шишаки – перлина на Пслі / В. Магда. – Шишаки, 2006. – С. 57-60.

1998 року колишній вулиці Крупської в Шишаках дали ім'я Каришина, який народився в цій місцевості в родині селянина-бідняка, підлітком пізнав тягар нелегкої сільської праці, голодні 1932-1933 роки. Після закінчення Полтавського педагогічного інституту молодий асистент захопився науковими дослідженнями з хімії, виявив педагогічні здібності. Згодом зайняв посаду старшого викладача кафедри хімії. Коли почалась війна, пішов на фронт рядовим, потім став офіцером, начальником військово-технічних майстерень, командиром батальйону зв'язку. Мав бойові нагороди. Після війни продовжив наукову і викладацьку діяльність.

Інтернет-ресурси

Бережной Анатолій Семенович [Електронний ресурс] // ЕСУ : [сайт]. – Електрон. текст. і граф. дані. – [Б. м.], 2014–2020. – Режим доступу: <https://bit.ly/3ddpjJk> (дата звернення: 30.05.2020). – Назва з екрану.

Китайгородський Ісак Ілліч [Електронний ресурс] // ЕСУ : [сайт]. – Електрон. текст. і граф. дані. – [Б. м.], 2014-2020. – Режим доступу: <https://bit.ly/2TVc8jM> (дата звернення: 30.05.2020). – Назва з екрану.

Полтавець, який розфарбував обличчя останнього радянського паспорта [Електронний ресурс] // Панорама Полтавщини : [сайт]. – Електрон. текст. і граф. дані. – [Б. м.], 2020. – Режим доступу: <https://bit.ly/2TVZ3f3> (дата звернення: 30.05.2020). – Назва з екрану.

Чичибабин Алексей Евгеньевич [Електронний ресурс] // Моя Москва : [сайт]. – Електрон. текст. і граф. дані. – [Б. м.], 2004–2020. – Режим доступу: <https://bit.ly/3eL5Lwv> (дата звернення: 30.05.2020). – Назва з екрану.

ЕКОНОМІЧНІ ДИСЦИПЛІНИ

Економіка – це наука про реальний розподіл
уявних благ.

Б. Крігер

**Полтавська Петлюріана. Матеріали П'ятих
Петлюрівських читань, проведених у Полтаві 25 травня
2001 року. – Полтава, 2001. – Ч. 4.**

У збірнику вміщені нариси про видатних полтавців
економістів-кооператорів, громадських і політичних діячів,
які працювали у Полтаві і залишили помітний результат своєї
діяльності на рідній землі:

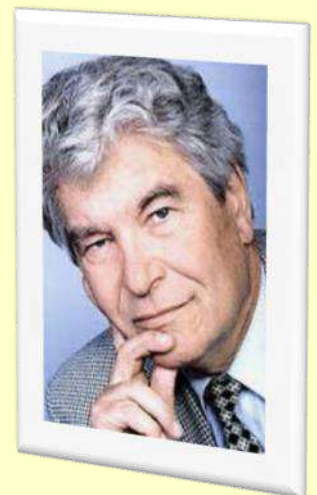
Токаревського М. Д. – С. 51-65.

Мартоса Б. М. – 107-128.

ГЕТЬМАН *Вадим Петрович*

(12.07.1935, с. Снітин Лубенського р-ну
Полтавської обл. – 22.04.1998, м. Київ) – видатний
українець, економіст, фінансист. Голова правління
Національного банку України (1972 р.). Перший
заступник голови Державного комітету цін України
(1975 р.). Голова правління Національного банку
України (1992 р.). Організатор Укراгробанка. З його
ініціативи була створена Українська міжбанківська
валютна біржа, очолив біржовий комітет (1993 р.).
Написав кілька наукових праць. Народний депутат
України. Один з творців Конституції України. Герой
України.

Гетьман Вадим Петрович (1935-1998) // Альманах пошани й визнання Полтавщини. 1000 видатних особистостей Полтавщини минулих століть. – Полтава, 2012. – С. 46-47.

Видатний українець, полтавець народився в сім'ї вчителів. Здобувши вищу освіту, працював у фінансових, банківських, планових установах. З перших років незалежності України спрямував свою діяльність на розбудову держави, брав активну участь у формуванні і становленні банківської системи країни. Його новації підняли цю справу на значно вищий рівень. Він першим поставив підпис на українській гривні.

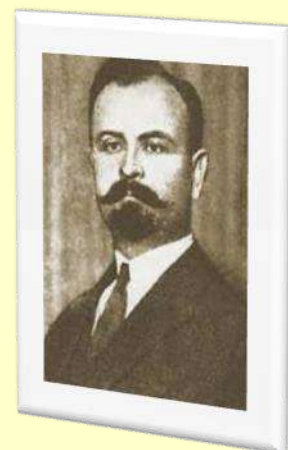

Мельничук Г. Перший автограф на українській гривні. Фінансист Вадим Гетьман (1935-1998) / Г. Мельничук // 1000 незабутніх імен України. – К., 2005. – С. 57-59.

Він – фундатор банківської системи незалежної України. Як кваліфікований фахівець і організатор, займав високі посади. Будучи головою Нацбанку України, назву якого він і запропонував, домігся технічного переоснащення установи. Як політик, народний депутат України, працював у Комітеті ВР з питань фінансів і банківської системи. Він автор і співавтор ряду законів про банківську систему, економічну незалежність України. Був керівником депутатської групи «Незалежні». А ще він був майстром спорту з гандболу, головою Федерації цього виду спорту, вправним шахістом.

МАРТОС Борис Миколайович

(20.05.1879, Градизьк Лубенського пов. Полтавської губ. – 10.10.1977, США) – вчений-економіст зі світовим ім'ям, теоретик кооперативної думки. Один з головних організаторів Всеукраїнських Кооперативних з'їздів, організатор (разом з М. Туган-Барановським) першої в світі кооперативної школи у Києві – Кооперативного інституту. Міністр фінансів і голова Ради Міністрів УНР (1919-1920 рр.). Захист докторської дисертації (1924 р.). Наукові дослідження пов'язані із теорією кооперативного

руху та фінансовою справою. Його наукові праці присвячені переважно проблемам кооперації: «Схема кооперативного будівництва» (1918), «Курс валюти і забезпечення її золотом» (1922), «Теорія кооперації» (1924 р.), «Кооперативна ревізія» (1927 р.), «Класифікація кооперативів» (1937 р.) та ін. В Америці був дійсним членом ВУАН і НТШ.

Борис Мартос // Українська економічна думка : хрестоматія. – К., 2007. – С. 529-539.

Будучи міністром фінансів в уряді УНР, Б. Мартос провів закони про українську валюту, піклувався про її стабільність. У Празі організував кооперативні курси, які стали основою створення Української Господарської Академії в Подєбрадах. У Мюнхені був ректором Української Економічної вищої школи. За кордоном його діяльність часто стосувалась України. У хрестоматії поміщені розділи наукової роботи вченого «Теорія кооперації».

Верстюк В. Мартос Борис Миколайович / В. Верстюк // Діячі Української Центральної Ради : бібліографічний довідник / В. Верстюк, Т. Осташко. – К., 1998. – С. 122-123.

Ще в студентські роки Б. Мартос став активним учасником українського національного руху. Неодноразово арештовувався і відбував покарання за політичну діяльність. З 1905 року – член УСДРП, перебував у складі УЦР. У 1917 році в новому кабінеті В. Винниченка займав пост Генерального секретаря земельних справ, був одним з авторів земельного закону ЦР.

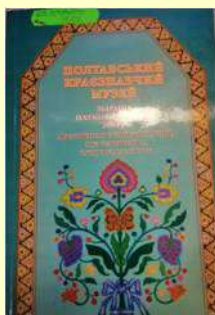

Ротач П. Борис Мартос / П. Ротач // І слово, і доля, і пам'ять... Статті, дослідження, спогади / П. Ротач – Полтава, 2000. – С. 342.; // Рядки за рядками, літа за літами... Статті, дослідження, спогади / П. Ротач. – Полтава, 2005. – С. 126-128

Подані короткі відомості про вченого: походив із старокозачого роду Мартосів, у період Української революції був членом Управи Всеукраїнської спілки селян, членом Центральної і Малої Рад, в уряді Директорії був міністром фінансів. Зробив самостійною українську валюту. Працював у Празі, Мюнхені, Нью-Йорку, очолював Товариство розповсюдження кооперативних знань, редагував «Кооперативний альманах».

ТОКАРЕВСЬКИЙ Михайло Дмитрович

(20.02.1884, с. Семенівка (нині Машівка) Костянтиноградського пов. Полтавської губ. – 28.03.1974, м. Львів). – вчений-кооператор, визначний діяч українського кооперативного руху, професор. Перший директор Полтавського агрокооперативного технікуму (1923 р.), проректор Київського кооперативного інституту (1925 р.).

Граб В. Переслідуваний кооператор (За матеріалами кримінальних справ Михайла Токаревського) / В. Граб // Полтавський краєзнавчий музей : збірник наукових статей 2004 р. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам'яток. – Полтава, 2005. – С. 273-298.

Стаття написана на основі кримінальних справ, заведених на М. Токаревського за його громадсько-політичну діяльність. Протягом всього життя був неодноразово заарештований, одного разу був засуджений до смертної кари. Адже він був членом УСДРП, організував і очолив гурток політичної самоосвіти у Полтаві. Навчаючись у Москві, виступав проти уряду Столипіна. На посаді голови Полтавського губернського земства проводив політику українізації, виступав проти проголошення України автономією в складі Росії і т. ін. І разом з тим не залишав мрію свого життя: винайти шляхи розв'язання економічних, культурних та інших питань для перемоги нового ладу. Разом з однодумцями він мав широкі можливості для впровадження у життя кооперативної ідеї у її класичному варіанті. Але більшовицький уряд республіки вів політику закріплення керівної ролі партії в кооперативах та їх одержавлення.

Розсоха Л. Деякі аспекти культурно-просвітницької діяльності кооператора Михайла Токаревського / Л. Розсоха // Полтавський краєзнавчий музей: збірник наукових статей 2004 р. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам'яток. – Полтава, 2005. – С.298-312.

М. Токаревський надавав кооперації величезного значення як важливому методу організації українського господарства. Як український соціал-демократ він спрямовував українську кооперацію на допомогу українській освіті і культурі. Протягом всього життя він не полишав уваги до цієї сфери. Перебуваючи на посаді голови Полтавської губернської земської

управи, багато зробив у цьому напрямку. Зокрема, був створений у Полтаві кооперативний технікум, який згодом об'єднали з Полтавським сільськогосподарським технікумом і садово-городньою профшколою. Як управитель, запрошував на роботу знаних викладачів. Переїхавши до Києва, багато зробив на ниві кооперативного музейництва. Він створив Всеукраїнський Центральний Кооперативний Музей, керував ним, залучав до роботи відомих економістів і студентів. У музеї зосередились величезні архівні фонди кооперативної літератури.

Токаревський Михайло Дмитрович (1884, с. Попівка Миргородського пов. Полтавської губ. – 28.03.1974, м. Львів) // Полтавщина: влада на історичних паралелях. – Полтава, 2005. – С. 176.

Головна увага статті приділена діяльності земляка в Полтаві, як керівника і організатора кооперативного руху. Народився в сім'ї священника, навчався у Переяславському духовному училищі, Полтавській духовній семінарії, Московському комерційному інституті. Працював інструктором кооперативного відділу Полтавського сільськогосподарського товариства, керував Полтавською спілкою споживчих товариств (ПССТ), був обраний гласним губернської земської управи та Полтавської міської думи, очолював Полтавську губернську земську управу, був організатором і першим директором Полтавського агрокооперативного технікуму (нині – ПДАА). Але з політичних причин був усунений з цієї посади. Планував на базі Миргородської художньо-промислової школи створити відповідний інститут, очолювати який запропонував М. Гаврилку. Та ця мрія також не здійснилась.

Реvegук В. Токаревський Михайло Дмитрович (20 лютого 1884-1974) / В. Реvegук // Полтавці – поборники державної незалежності України / В. Реvegук. – Полтава, 2015. – С. 185-190.

Все життя Михайла Дмитровича – це боротьба за самостійну незалежну Україну. Ще семінаристом став на шлях українофільських традицій, став членом УСДРП і завідував її друкарнею, де друкувались прокламації і листівки антиурядового змісту. У Москві співпрацював у журналах українського спрямування, Увійшовши до складу Центральної Ради, брав участь у прийнятті доленосних рішень, закликав передати більше повноважень місцевому врядуванню. Хотів, щоб створений ним Музей став науково-методичним центром у

розбудові української кооперації. Багатьом задумам заважали арешти самого Токаревського і членів його родини. Згодом він остаточно позбувся ілюзій щодо права на самовизначення України.

Інтернет-ресурси

Гетьман Вадим Петрович [Електронний ресурс] // ЕСУ : [сайт]. – Електрон. текст. і граф. дані. – [Б. м.], 2014-2020. – Режим доступу: <https://bit.ly/3gBSvvz> (дата звернення: 30.05.2020). – Назва з екрану.

Мартос Борис Миколайович [Електронний ресурс] // Інститут історії України : [сайт]. – Електрон. текст. і граф. дані. – [Б. м.], 2016. – Режим доступу: <https://bit.ly/2TSWFpj> (дата звернення: 30.05.2020). – Назва з екрану.

Токаревський Михайло Дмитрович Миколайович [Електронний ресурс] // Інститут історії України : [сайт]. – Електрон. текст. і граф. дані. – [Б. м.], 2016. – Режим доступу: <https://bit.ly/2XloQ2t> (дата звернення: 30.05.2020). – Назва з екрану.